

GYVIEJI ARCHYVAI

Aloyzas TENDZEGOLSKIS

Ambicingas viso gyvenimo pomėgis

Iš būsimos knygos „Naujoji aforistika“

Kaip aš perpratau savo pavardę

Nepažeisčiau kuklumo jausmo ir nešokčiau gerbiamajam skaitytojui į akis, jei koku nors būdu galėčiau jam pasiūlyti autobiografiją be pavardės.

Bet turiu rodyti ir pavardę, nors ji ilga ir, rodos, nedera žmogui, linkusiam į lakonišką stilių. Belieka guostis tuo, kad ji savaip išryškina mano polinkį išlukštinti reiškinio esmę arba bent jau kokią naujovę. Iš tiesų aš esu Tendys.

Jaučiuosi šiek tiek nepatogiai, visa tai pasakodamas ir tarsi prieš save klostydamas kūdikio marškinėlius – mano pavardėje nusėdo nemažai tolimų Lietuvos gyvenimo faktų. Kitaip kam ji rūpėtų!

Ši kietą riešutėlį, kurį aš krintau nuo mažų dienų, man vienąkart moksliai išgliaudė populiariusis „Vagos“ leidyklos redaktorius Jonas Pilipaitis: su juo aš susipažinau per draugus, nesėkmingai ilgus metus ten su jais vaikščiodamas dėl aforizmų knygelės leidybos ir vis išgirdamas vieną ir tą patį gerai apgalvotą originaliosios literatūros skyriaus vedėjo Juozo Stepšio atsakymą: ne, išleisime kolektyvinę knygą. (Juk negalėjo leidykla po vieną priimti iškart devynių periodikoje išgarsėjusių aforistų!)

O kai mėgiamoje redaktoriaus J. Pilipaičio kavinėje kitapus Lenino prospektu mes likome dviese, jis pastebėjo, kad aš šiek tiek grybštelėjęs filologijos, kurią buvau studijavęs penkerius metus, tuo labiau, žinoma, domiuosi savo pavardės etimologija.

Pirmiausia nudžiugau iš jo sužinojęs, kad mano sudėtinga pavardė vis dėlto lietuviška, tik truputėlį sulenkinta ir nuėjusi ilgą permainų kelią dėl kintančių ūkiniu aplinkybių. Visą laik maniau, kad ji negraži, kol kartą jauniausias brolis Povilas, iš kolūkio pabėgęs statybininkas, paprieštaravo: „Mūsų pavardė graži!“ Ir štai dabar redaktorius J. Pilipaitis išdėstė visą jos istoriją.

Lietuvoje, žinia, yra miesteliai Tendziogala, Ariogala, Betygala, Vandziogala, Baisogala, Ramyogala ir pan. Jų pavadinimai, pasklidę po visą Lietuvą, žmones intriguoja lyg nepažįstami ryškūs augalai lietuviškoje pievoje, ir dar ten tarsi vienodai sukirpti! Nors jau seniai buvau atmetęs naivią ir man įkyrėjusią liaudies etimologiją apie žmogų, ieškojusį kelio galo, bet nežinojau tikros šių vietovardžių kilmės. Pasirodo, šie miesteliai žinomi nuo XIII amžiaus, o jų pavadinimai siekia laikus, kai Lietuvoje laukas (žemės valda) buvo vadinamas galu. (Ešą žmonės sakydavę: „Mano galas eina iki miško“.) Tada kai kurios trumpos pavardės – Tendys, Arys, Bety, Vandys, Baisys, Ramys ir kitos – buvo susietos su „galu“ ir taip atsirado šie sudėtiniai vietovardžiai. Panašių dviskiemenių pavardžių Lietuvoje yra kur kas daugiau: Venys, Vainys, Bazys, Barcys, Šaknys, Raižys, Digrys, bet ne visi šie žmonės, matyt, panorą pirkti žemės ir būti naujakuriai.

Aš gimiau Lietuvos viduryje, Kasiulkaimyje, – galima sakyti, tarp Ariogalos ir Betygalos. Ariogala iškilusi ant aukšto Dubysos kranto, kai kuriose enciklopedijose netgi vadinama miestu, mano vaikystės metais buvo rajono centras. Mokiausi Ariogalos vidurinėje mokykloje, kurią (būtent mokyklą, o ne miestelį) šiek tiek aprašiau autobiografiniame romane „Šviesiau už mėnesieną“ (2017 m.). Jame išliejau savo jaunystės tūžmąstį, bet vengiau dėti jį aforizmų.

Pastebėjau, kad aforizmai turi privalumų: taip greit nesensta, kaip tarybinė literatūra. Pasirinkau šį žanrą, kuris man buvo lemtingas: aforizmus kuriu daugiau kaip penkiasdešimt metų. Tiesa, parašiau daug humoreskų, kuriomis pats abejoju ir ilgai nesūliu leidyklai jų rinkinio: lūkuriau, nes aforizmai man atrodė tikresnis menas. Bet, patekęs į jų leidybos aklavietę, kaip išbaidytas zuikis šokau į šalį, kasdienybėje ieškodamas komizmo sąžalynų.

Kartą į Varėną sykiu su mano bendrakurse Aldona atvažiavusi jauna filologė, kurios vardo neįsiminiau, prisipažino negalinti suprasti, kaip tokia pavardė, kaip mano, apskritai gali būti! Tada dar nebuvo išleistas lietuviškų katoikonimų žodynas, kuriame įrašytas netgi Betygolskis – sulenkinta Betygališkio pavardė. Kokia klajokliška etimologija: asmenvardžiai, kažkada virtę vietovardžiais, vėl pasikeičia ir virsta asmenvardžiais, tik jau kitokiais.

Išgirdavau įvairių atsiliepimų apie savo pavardę: savitraštis „Šiaurės Atėnai“, rašydamas apie mano aforizmų rinkinį „Tūkstantis ir viena mintis“ (2006 m.), prasitarė, kad mano pavardė skambi (gal nė nežinojo, kad ji vis dėlto sulenkinta).

Nors esu Tendziogališkis, bet neteko nė kartą būti Tendziogalos miestelyje. Tik dažnai galvodavau apie vietovardžių likimus: pavyzdžiui, daug įžymių žmonių, netgi abu didžiausi Tarybų Sąjungos vadai, turėjo šiek tiek palaukti, kol žemėlapyje atsirastų nauji vietovardžiai – Leningradas, Stalingradas... O aš, kaip matome, ir iki gimimo jau turėjau savo vardo miestelį.

Senatvėje mintys savaime sudaro poemą

Išleikvojai tau skirtas dienas, tik naktys tokios pat gilios.

Vaikai yra tavo akys, ausys ir atmintis.

Už lengvatas atkentėsi senatvėje.

Senatvė apkursta, apanka, bet nemeluoja!

Mažmožiai, kurie tavęs nepražudė, senatvėje pakylėja.

Vietos nerandį, o kapas dar neiškastas.

Gera gyvenimi: niekas nesako apie tave nieko bloga.

Visą prabėgusį gyvenimą turėdamas prieš akis, daryk sau palankias išvadas.

Savo ydas laikyk dorybėmis arba pamiršk jas.

Ilgai gyvendamas pamatai, ką praleidai pro šalį.

Senatvėje tuščiai leisi laiką kaip jaunystėje.

Senatvė išmintinga, bet ir ji linkusi girtis.

Jau klaidžioji ne gyvenime, o atsiminimuose.

Mažiausia sėkmė atitolina senatvę.

Gyvenusieji mene nori ir po mirties ten likti.

Pavėlavęs ypač stengiesi ką nors padaryti žmonijos labui.

Ne tiek bijai mirties, kiek skaudulio.

Brandžiame amžiuje vis sunkiau pasikelti.

Savo mirties nepagausi: mirsi nefilosofuodamas.

Visi žmonės miršta, bet šis tas lieka.

Ir bedantis senis ką nors graužia.

Visada gali likti niekas.

Kartais pasaulis švysteli be mirties.

Ko senatvė nesuartina, mirtis sulygina.

Nei minties, nei atminties.

Prie gyvenimo slėgio dar prisideda senatvė.

Ilgas gyvenimas tau duotas pasitaisyti.

Atsisėdęs negali atsikelti, prašnekęs – sustoti.

Kūryba pataiso ūpą ir palaiko gyvastį.

Pamiršk mirtį: tegul ji ateina netikėtai.

Dauguma žmonių miršta gulinėdami.

Kartais pajunti senatvę. Ir pamiršti.

Kai jaunimas tavęs negerbia, tau belieka ateitis.

Visos kaukolės juokiasi.

Memuarai kiekvieną netikėlį padaro kūrėju.

Ką užsirašei, tas tavo naguose.

Gyvenimas žmones stumia į šeštadienius ir sekmadienius.

Ko nesupratai dienomis, nori suprasti naktimis?

Senatvėje mintys savaime sudaro poemą.

Laimė yra senti kartu su kitais.

Kalbink žmones linksmai – kaip jaunystėje.

Jei likimas tave saugo, tai saugokis ir pats.

Vaikai nori žaisti, seniai – užsižaisti.

Senatvėje slėpkis dar giliau.

Jei moteris tave dar bara, esi kaltas iš tikrųjų.

Dar ne mirtis, tik jubiliejus!

Be minčių nieko nelieka.

Šviečia nukritę medžių lapai!

Aforizmai apie aforizmus

Reiškinys išryškėja, kai apibūdini jį aforizmu.

Pasaulio neapibūdinsi dviem trim sakiniiais, tik vienu.

Aforizmas pasako taip, kad tau nekiltų klausimų.

Žmonija geriausiai susižino per posakius.

Žmonės, neskaitantys aforizmų, nepatiria malonumo juos braukti.

Kita nuomonė renkasi kitą aforizmą.

Vienoje epochoje mintys – padangių paukščiai, o kitoje – gelmių žuvis.

Yra menas mintį plėtoti ir menas ją trumpinti.

Menas tobulas tik frazėje.

Nėra didesnės staigmenos kaip kitas aforizmas.

Aforizmas – tai įvykis, kokio neišgalvosi.

Yra šleivų skaitytojų ir šleivų aforizmų.

Kvailybei išlaikyti reikia daugybės institucijų, o jai sugriauti pakanka vieno aforizmo.

Nuostabiliausia aforizmo savybė ta, kad jį lengva išmesti.

Vis dėlto sparnuotoji mintis – ne lėktuvas, ne raketa, o paukštis!

Aforizmas parodo ydą, kurios kitaip nepamatysi.

Net antkapio aforizmas neturi datos.

Nė viena patarlė nepataria ją įsiminti.

Aforizmas ugdo vieno sakinio grožį.

Pabaiga. Pradžia Nr. 60, 63, 64, 65, 67, 70, 71, 72